

Jan Lindström

INTERAKTIONELL LINGVISTIK: PROCEDURER, TEMAN OCH ANALYSER

Interactional linguistics: procedures, topics and analyses

This paper presents the intellectual background for the research direction Interactional linguistics, its basic discovery procedures and the central topics. Interactional linguistics is based on the empirical methods developed in Conversation Analysis, not least sequential analysis which investigates every utterance in a conversation as a response to a prior utterance and as a platform for the next contribution. Central topics include lexical and syntactic resources for turn construction and, in addition to this, prosodic and non-verbal resources for action construction. The topics can be approached from the perspective of a specific linguistic form and its correlation with social action, or from the perspective of a specific type of action and its correlation with linguistic form. Because talk-in-interaction is constructed in a temporally linear process, the paper discusses especially the interdependency of turn/action construction and sequential organization. With the help of conversational examples, three types of organization are highlighted: the internal directionality of turn constructional units, the sequentiality of turn constructional units as building blocks in multi-unit turns, and the sequentiality of turns in a series of turns. The examples suggest that the linguistic and interactional organization rest on a balance between a global grammar (of a language) and local grammars constrained by the directional and sequential positions of turns and the units within them.

1. Introduktion

Vid ingången till 2000-talet myntades termen *interaktionell lingvistik* i en rad studier som kombinerade analys av språkliga och sociala strukturer i samtalsspråk (Couper-Kuhlen & Selting 2001, Steensig 2001). Med termen åsyftas den typ av funktionellt orienterad och samtalsanalytiskt förankrad språkforskning som på 1980-talet börjat vinna mer och mer terräng bland lingvister och som ofta då gick under den allmänna beteckningen pragmatik. Som namnet säger ska interaktionell lingvistik förstås som en del av språkvetenskapen, men som språkvetenskap som är i en ständig dialog med andra vetenskaper som forskar i människors sociala interaktion. Som metodisk bas för inriktningen ligger samtalsanalysen (CA, *conversation analysis*), som i sin tur är en förgrening av etnometodologin. Den har sin upprinnelse i 1960-talets mikrosociologi, som utgjorde en motreaktion på kvantitativa och teori- och experimentdrivna inriktningar inom socialvetenskaperna (Silverman 1998).

Utövarna av samtalsanalys har från första början visat ett särskilt intresse för allehanda språkliga detaljer som styr och möjliggör social interaktion. Därför har metoden naturligt nog tilltalat språkvetare. Den strikt induktiva, observationsbaserade samtalsanalysen har i och med interaktionell lingvistik också påverkat språkvetenskapens metodik och fokus. Som Linell (2005a) påpekar har även lingvistiken belastats av mycket teoretiserande, t.ex. i form av den generativa skolan, och haft en slagsida mot studiet av skrivet språk. Samtidigt bör man notera att sociolingvistikens och pragmatikens fram-marsch på 1960- och 70-talen hade berett marken för ett nytt slags forsknings-grepp om hur folk egentligen pratar med och förstår varandra och hur de använder språket för olika praktiska mål i vardagliga, konkreta samman-hang.

Den här artikeln syftar till att presentera de analytiska utgångspunkterna och de mest centrala temana inom den typ av forskning om språk och inter-aktion som numera kallas interaktionell lingvistik. Således fungerar artikeln som en introduktion till forskningsområdet, men den bidrar också till forsk-ningen med analyser av företeelser som bäst kan förstås genom en kombi-nation av en interaktionell och lingvistisk syn på dessa företeelser.

Forskningsfrågorna inom interaktionell lingvistik berör den språkliga och sekventiella strukturen i de sociala handlingar som talarna producerar i *turer* under interaktionens gång: de lingvistiska enheter som bildar dem, de-ras prosodiska egenskaper samt deras identifierbarhet för deltagarna. Dessa teman introducerades redan i de första publicerade samtalsanalytiska artik-larna under 1970-talet och i början av 1980-talet, t.ex. i Sacks, Schegloff & Jefferson 1974, Schegloff 1979, Goodwin 1981 och Pomerantz 1984. Man pekade bland annat på sambandet mellan turernas struktur och deras dia-logiska (sekventiella) position, den socialt normativa strukturen i så kallade *ytrandepar* (t.ex. fråga-svar, där det första parledet förutsätter det andra) och den socialt normativa orienteringen i prefererade och icke-prefererade responser (t.ex. att acceptera en invit är socialt prefererat, medan ett av-böjande är icke-prefererat).

Markant nog efterlyste Schegloff redan 1979 ett samarbete mellan ling-vister och samtalsforskare. Hans målsättning var att utarbeta en grammatisk beskrivningsapparat som skulle passa för språket i samtal, ”a syntax for conversation”. Detta faller sig ganska naturligt eftersom de viktigaste hörn-stenarna inom samtalsanalytisk forskning – turtagning, sekvensstruktur, preferensstruktur och reparation – har klara lingvistiska dimensioner. Tur-tagning bygger på turkonstruktion där talarna utnyttjar ett språks gramma-tiska resurser. Sekvensstrukturens lingvistiska sida kommer till uttryck t.ex. i skillnaden mellan initiativ- och responshandlingars formulering, dvs. de senare brukar vara kortare, elliptiska. Prefererade och icke-prefererade res-

ponser avviker från varandra strukturellt i och med att icke-prefererade handlingar (t.ex. avböjanden) har särskilda lexikala markörer och större formell komplexitet än de prefererade. Reparation å sin sida används för att åtgärda problem med språklig produktion eller mottagande och är sålunda redan i sig en företeelse som fokuserar språkliga former och betydelser.

Forskning inom interaktionell lingvistik präglas av en strävan efter att fungera mångvetenskapligt och komparativt mellan olika språk och även mellan varieteter av ett språk. Redan i grundvalarna finns som nämnts en koppling till en sociologisk forskningstradition, men samarbete förekommer även med antropologi, talvetenskaper (t.ex. logopedi) och pedagogik. Inom språkvetenskapen samarbetar man med grammatiker, fonetiker, sociolinguister samt funktionella och kognitiva lingvister. Vidare har man försökt överföra detta interaktionella grepp till forskning om dialekter och språkkontakter (se Bockgård & Nilsson 2011, Henricson 2013). Eftersom intresset för språkets interaktiva resurser och deras tillkomstmekanismer har en central plats i inriktningen är det naturligt att tvärspråkliga jämförelser spelar en viktig roll. Man vill veta vad som är språk- och kulturspecifikt i interaktionen och vad som är mer universellt, styrt av ett mer allmänmänskligt socialt maskineri.

Den här artikeln har följande disposition: i avsnitt 2 presenteras utgångspunkterna för forskningsprocedurer inom interaktionell lingvistik och i avsnitt 3 de centrala temaområdena i forskningen, dvs. lexikala, syntaktiska, prosodiska och även icke-verbala resurser vid interaktion. Avsnitt 4 handlar om turkonstruktion och hur den är relativ till interaktionen i realtid: vilka spår lämnar det i språkstrukturen om det som sägs står i början eller senare i ett samtalsbidrag, eller om bidraget utgör ett initiativ eller en respons? Specialsymboler som används i materialutdrag förklaras i slutet av artikeln, där det också finns en förteckning över de använda databaserna.

2. Utgångspunkter och upptäcktsprocedurer

Inom interaktionell lingvistik utnyttjar man de induktiva upptäcktsprocedurer som har sitt ursprung i samtalsanalys och som bygger på en *sekvensanalys* av deltagarnas handlingar.¹ Man beaktar vad som i den föregående interaktionen kan ha utlöst en viss social handling och vad den föranleder som nästa handling. Likaså utgår man från att handlingarna uttrycks i turer, dvs. deltagarna talar inte samtidigt, och att det finns en social systematik för turtagning. Utgångspunkten för analysen är en inspelning av en genuin

¹ Det finns flera introduktioner till den samtalsanalytiska metodiken, t.ex. Sidnell & Stivers (2013). Man kan läsa om metoden på svenska i Londen (1995) och Norrby (1996).

samtalssituation (snarare än en experimentell situation) som sedan transkriberas så noggrant som möjligt, inklusive tvekljud, stamningar och pauser som finns i talet. Transkriptionen är ett sätt att registrera vad som pågår i en interaktion och den ska inte utesluta någon observerbar detalj, för de olika detaljerna har ju varit observerbara även för de samtalsdeltagare vars handlingar forskaren vill analysera. Analysen får inte heller tvinga in något sådant som inte går att observera i den manifesta interaktionen, vilket betyder att man undviker att ställa förutfattade hypoteser t.ex. om talarnas intentioner eller bakgrund. I stället försöker man studera materialet, dvs. den dokumenterade pågående interaktionen, ur deltagarnas synvinkel, dvs. med utgångspunkt i hur deltagarna orienterar sig mot det som kommuniceras i interaktionen (se Heritage 1984, Silverman 1998).

Till exempel kan man notera att talarna ofta har behov av att introducera medgivanden och eftergifter när de formulerar sin ståndpunkt om någon företeelse. Ibland är det dock så att medgivandet är bara ett led i en handlingskedja där man först uttrycker sin åsikt, sedan producerar ett medgivande där andra synpunkter erkänns, och till slut sker det en återgång till den ursprungligen levererade åsikten (Lindström & Londen 2013). Utdrag (1) innehåller ett exempel på ett sådant tredelat handlingsmönster. Detta är ett samtal mellan en moderator (M) och två gymnasister (A, B); i utdraget frågar moderatören om man borde ha fler invandrare i Finland. A svarar på frågan med ett kort, första ställningstagande (rad 2) som bemöts med en utmanande följdfråga som besvaras av A med ett längre resonemang begynnande från rad 4.

(1) HUSA:03. Diskussion med gymnasister. M är moderator, A och B är elever.

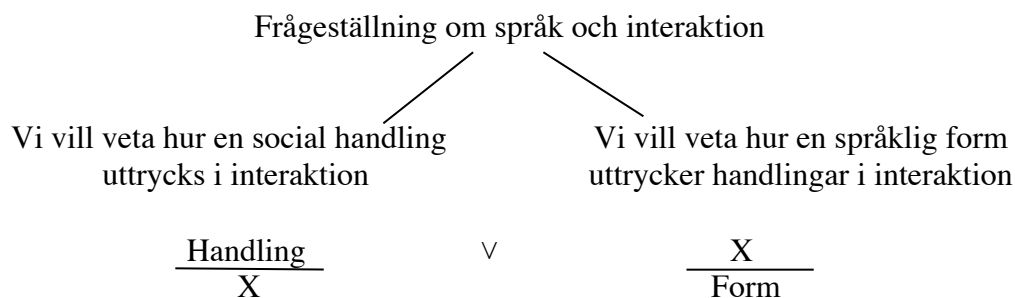
- 1 M: borde vi ha mera invandrare eller
- 2 A: nä (.) ja tycker int
- 3 M: vaffö int
- 4 A: fö ja tycker de finns nu ren ganska mycke av dom
- 5 (1,5)
- 6 A: um (2,0) int vet ja (.) di (.)
- 7 **nåja nå de förstås**, de hjälper ju dom
- 8 att dom slipper bort därifrån var di har de svårt å sådär
- 9 **men att** (1,5) .hh °int vet ja°
- 10 ja tycker på nåt sätt att de finns ganska mycke ren av dom
- 11 B: egentligen tar vi ju ganska lite [om man tänker på andra länder
- 12 M: [jä

A formulerar en (klargörande) åsikt på rad 4, som sedan följs av pauser och tvekande markörer, bl.a. *int vet ja*. På rad 7–8 medger hon (*nåja nå de förstås*) att det finns andra, nyanserade synpunkter på invandrarfrågan, men på rad 9 börjar hon introducera en kontrast till det nyss sagda, signalerad med

konjunktionen *men att*. På rad 10 gör hon slutligen en i praktiken ordagrann återgång till sin ursprungliga synpunkt från rad 4, dvs. *de finns ganska mycke ren av dom*.

Detta är ett exempel på analysgreppet ”handlingen först” där de sociala, dialogiska handlingarnas relation till varandra står i fokus. Efter att ha identifierat en dylik interaktionell struktur för handlingarna kan forskaren börja analysera vad handlingarna språkligt består av. Interaktionella lingvister kan dock lika väl starta observationskedjan från ett annat håll och börja med att leta efter återkommande språkliga former i interaktionen (jfr Couper-Kuhlen & Selting 2001:3). Man kan t.ex. notera att konjunktionen *men att* är mycket vanlig i finlandssvenskt samtalsspråk och att den förekommer i karaktäristiska sekventiella kontexter (Londen & Lindström 2007). Typiska fall är återgångar till huvudtråden i berättelser eller i argumenterande sekvenser, såsom i det nyss nämnda mönstret i utdrag (1) där ett medgivande följs av en återgång till en tidigare uttalad ståndpunkt.

Analysgreppen ”handlingen först” respektive ”formen först” kan sålunda leda till likartade fynd men ur olika synvinklar och med olika räckvidd. Börjar man med handlingen får man en fokuserad beskrivning av ett visst interaktionellt mönster och de språkliga resurser som återkommer i det, men hur de enskilda språkliga formerna används i andra sammanhang blir då utanför analysen. Börjar man med den språkliga formen får man en översikt av de olika sociala handlingar en viss språklig resurs kan rekryteras till, men analysen fångar inte andra, potentiellt alternativa resurser som skulle kunna uttrycka samma handling. En återgång till huvudtråden kan, vid sidan av *men* eller *men att*, t.ex. markeras med adverbet *i alla fall* (Ottesjö 2005). Dessa två alternativa och kompletterande analytiska utgångspunkter sammanfattas i figur 1.



Figur 1. Analytiska utgångspunkter inom interaktionell lingvistik.

Det är analytiskt centralt att utgå från att de handlingar som utförs i en interaktion, och de språkliga former som handlingarna tar, inte studeras som isolerade enheter utan som led i en temporal och sekventiell process. Man ska beakta vad som föregått en viss handling, dess *antecedenter*, och vilka

efterföljande handlingar som en viss handling utlöser, dess *subsekventer* (jfr Linell 2005b). Detta rimmar väl med samtalsanalysens grundtanke som baserar sig på att social interaktion är ett regelbundet och strukturerat fenomen, där en handling ständigt gör en annan relevant. Eftersom språket är den centrala resurs med vilken interaktionen genomförs utgår man från att språkliga strukturer är påverkade av och anpassade till de sociala normativa strukturer som råder i mänsklig interaktion. Sådana grundläggande normativa strukturer är då t.ex. turtagning, sekvensstruktur, preferensstruktur och reparation.

En speciell sida av sekvensstrukturen är den temporala dimensionen av hur samtalsbidrag produceras. Naturligt förekommande tal sker här och nu, utan att talaren har en färdig bild av hur ett bidrag slutligen fullbordas. Dessutom formuleras bidraget (handlingen) medan andra deltagare är närvarande och reagerar på det (kanske bara icke-verbalt). Dessa reaktioner kan påverka hur talaren formulerar sig (jfr Goodwin 1981, Steensig 2001, Auer 2005). Som stöd för detta synsätt tjänar de talrika exempel som visar hur talproduktionen är *inkrementell* till sin natur, dvs. den sker bit för bit. Talarna kan till exempel med hjälp av *turtillägg* expandera utsagor som redan verkat vara slutförda turer i sin kontext (Eriksson 2002, Landqvist 2005; se även Auer 1996, Ford, Fox & Thompson 2002). Ett exempel på ett sådant retrospektivt tillägg återfinns i utdrag (2) på rad 5. Turtillägget *i fredags* följer på en fråga från rad 2 och kan sägas förtydliga den vad gäller den temporala syftningen. Därmed gör tillägget frågan lättare att tolka och svara.

(2) SÅINF:4 (Eriksson 2002:13).

- 1 C: jo: men han gick visst hem igen=
- 2 B: =+va han i [Tallbacks]gården+.
- 3 A: [+ja:a+]
- 4 (.)
- 5 B: **i fredags**
- 6 A: ja men ja såg'en bara då när eh (.)
- 7 [när du] peka på åt mej
- 8 C: [ja:a]

Eftersom produktion och mottagande av tal i realtid är en så central sida av naturlig, spontan interaktion återkommer vi senare till samtalandets temporalitet och sekventialitet med hjälp av en rad belysande exempel (sektion 4).

Sammanfattningsvis kan man säga att interaktionell lingvistik drivs av nyfikenheten på hur språket gör interaktionen mellan deltagarna möjlig och hur språket och den språkliga produktionen anpassas till att samtal sker här och nu i växelverkan med andra deltagare. I den detaljerade och kvalitativa

CA-baserade analysen utgår man först från enskildheter som forskaren excerperar ur ett större material. Excerpterna förs sedan till samlingar av likadana eller besläktade fenomen. Finns det tillräckligt många gemensamma nämnare mellan de enskilda excerpterade fallen har man upptäckt ett mönster. En systematisk beskrivning av ett sådant mönster leder slutligen till den vetenskapligt nödvändiga generaliseringen och abstraheringen av interaktionella och lingvistiska strukturer. Den lingvistiska expertisen ska i så fall givetvis komplettera det samtalsanalytiska grundarbetet; beroende på frågeställningen kan det t.ex. vara fråga om att göra en syntaktisk, semantisk eller prosodisk analys av det man vill beskriva.

3. Centrala forskningsteman

Utgående från lingvistisk kategorisering kan man generellt konstatera att lexikonet, syntaxen och prosodin (dvs. talets akustiska egenskaper) mest stått i blickpunkten för interaktionell lingvistik. Utöver detta har de icke-verbala och multimodala aspekterna av interaktion börjat väcka allt större intresse bland forskarna. Liksom inom pragmatiken i allmänhet har man varit särskilt intresserad av lexikala former och betydelser som är kännetecknande för det talade, dialogiska språket. Sådana är i första hand samtalsreglerande funktionsord, så kallade *diskursmarkörer*. Man har till exempel undersökt hur systemet med responsord som *ja* och *nej* fungerar i olika språk och vilka betydelseskilnader olika prosodiska varianter av dessa kan ha (se A. Lindström 1999 för svenska, Sorjonen 2001 för finska, Svennevig 2001 för norska). Vidare har man undersökt hur responsorden kan användas som uppbackningar, dvs. återkopplingssignaler i samtal, och hur de varierar mellan språk och mellan varieteter av ett och samma språk (se Green-Vänttinen 2001, Palmén 2008).

Konjunktioner och konjunktionella adverb (t.ex. *men*, *fast*, *i alla fall*) är en typ av diskursmarkörer som har en central roll även i skrift, men samtalsstudier har visat att de har flera, och kanske primärt annorlunda användningsområden i talat språk. Med dessa konnektiva markörer kan man signalera samtalsbidragets relation till ett tidigare bidrag, t.ex. som fortsättning till eller avvikelse från ett ämne eller som en medhållande eller oenig kommentar. Så kan till exempel konjunktionen *fast* och adverbet *i och för sig* samförekomma i replikskiften där talaren reagerar på en potentiell oenighet i samtalskontexten. Markörerna inleder typiskt ett reviderat, konsensus sökande yttrande (Nilsson 2005):

(3) GSM. Gymnasister talar om artister och musikstilar (Nilsson 2005:188).

- 1 A: se bara på E-type han gjorde en (.) sketrutten demo
- 2 han har ju- han e ju inte musikalisk () (.) fyra ackord
- 3 så slängde han in den (.) så fick han ett skivkontrakt
- 4 B: ja ja vet inte
- 5 A: **fast iåförsej** tycker ja E-type=
- 6 ((skratt))
- 7 A: =*e ganska bra* (.) han håller fortfarande liksom

I (3) levererar A en stark och negativ bedömning av artisten E-type, vilket bemöts av en tvekande och potentiellt icke-medhållande respons på rad 4. Denna respons verkar då få A att inleda en revidering av sin kommentar, inledd med *fast*, som signalerar en inskränkning, och *iåförsej*, som signalerar ett tillbakatagande.

Pronominella referenspraktiker är ett annat lexikalt knutet tema i studier av interaktion och gemensam förståelse talarna emellan. Eftersom interaktionen i ett samtal äger rum här och nu med närvarande, och även icke-närvarande men omtalade personer, är det väntat att det i en sådan inramning finns ett rikt system för personreferens samt deiktisk och anaforisk referens. Vad gäller svenskan har personreferens undersökts av Öqvist (2005) och pronominella referenspraktiker med särskild hänsyn till användningen av *den där* av Saari (2000) och Wide (2008).

Redan i de första epokgörande samtalsanalytiska artiklarna ansågs syntaktiska enheter höra till de centrala byggstenar med vilka turer i samtal byggs upp, så kallade *turkonstruktionsenheter* (förkortning TKE). Turer – som alltså kan förstås som dialogiska utrymmen för sociala handlingar i samtal – bildas av turkonstruktionsenheter av varierande komplexitet, bl.a. av enskilda ord eller satser. Varje talare som fått ordet har rätt till att producera åtminstone en TKE (som pragmatiskt kan anses vara ett uttryck för en i samtalskontexten meningsfull handling). Sålunda är det inte oväntat att interaktionella lingvister ägnat stort intresse för grammatik och syntax vid turkonstruktion. Ur turtagningens synvinkel är det viktigt att undersöka hur turer bildas av turkonstruktionsenheter. Vad gör dem avgränsningsbara och således som möjliga att orientera sig mot när talarbyte blir relevant (Selting 1996, 2000, Steensig 2001)? Vad gör dem identifierbara för en viss typ av handling, t.ex. som en uppmaning (Lindström & Bagerius 2002)?

Man har bland annat kunnat påvisa att ordföljden korrelerar med interaktionell funktion (Linell 2003, Auer 2005). Ett exempel på detta är syntaktisk spetsställning av negationen *inte*, speciellt i finlandssvenskt samtalspråk (J. Lindström 2009). I utdrag (4) finns *inte* i satsens spets i utsagan på rad 11 och i den omstartade versionen på rad 13. I denna sekvens, hämtad från ett gruppsamtal mellan fyra äldre väninnor, diskuterar man program-

ledaren för ett underhållningsprogram. T bedömer honom i negativa ordalag på rad 1, medan A på rad 3 kontrar och säger att hon nog ”fördrar honom”, och vidare på rad 9 säger hon att han är ”slagfärdig”.

(4) SAM:V2. Syföreningsmöte; väninnor i 60-årsåldern.

- 1 T: +ja tycker en så äckel(pumpa)+ att de:e någån hemst.
- 2 M:va=
- 3 A: =mm ja fördrar nog honom [jag
- 4 M: [jå:
- 5 (1,9)
- 6 A: å sen Jyrk[i Sa- Koulumies i den här
- 7 M: [(aj)
- 8 M:han har viss humor den där=
- 9 A: =njo::- å nu har han nu e han slagfärdi.=
- 10 M:=mm:m
- 11 A: men att **int** [sku ja
- 12 M: [han pa- e- e-=
- 13 A: =**int** sku ja ha honom på närmare håll men ()

På rad 11/13 inleder A dock ett tillbakatagande, som mera bemöter T:s tidigare kritiska hållning: A säger att hon inte skulle ha programledaren i fråga ”på närmare håll”; jfr det koncessiva handlingmönster som presenterats i utdrag (1). Denna eftergift kan sålunda höras som en respons på T:s motsatta evaluering såväl som på den möjligen aktualiserade presuppositionen att A skulle vara kritiklöst förtjust i programledaren. Spetsställningen av *inte* fungerar som en initial avfärdande signal som markerar kommentaren som en reaktion på ett redan aktuellt tema snarare än som en inledning till ett nytt tema (J. Lindström 2009). Med andra ord har den negationsinitiala ordföljden med en viss typ av responsyttranden att göra. Som Linell (2003, 2005b) påpekat har responsyttranden karakteristiska former som avviker från sekventiellt sett neutrala yttranden.

Interaktionella syntaktiska studier har avsevärt utvidgat vår förståelse för hur grammatiken i talat språk fungerar och vilka resurser den förser talarna med. Det räcker inte med en satsintern beskrivning av talhandlingars syntax, utan den interna strukturen är relativ till den dialogiska position där handlingen förekommer, t.ex. beroende på huruvida det är fråga om en initiativ- eller responshandling. För att beskriva detta beroendeförhållande har man introducerat termerna *inre och yttre syntax* (Linell 2005b:269). Till exempel yttranden med spetsställd negation (4) har den initiala placeringen av *inte* som sitt inre syntaktiska kännetecken, men i en dialogiskt förankrad analys relateras denna formegenskap till ett yttre syntaktiskt (dvs. sekventiellt) villkor: att utsagor med denna ordföljd utgör responser snare än initiativhandlingar.

Turkonstruktionsenheter definieras grammatiskt av syntaktiska gränser och pragmatiskt av att de utgör ett meningsfullt bidrag i sitt sekventiella sammanhang, men de bildar också prosodiska enheter. Forskning i det fritt flödande talets prosodiska egenskaper har i och med detta blivit en viktig undergren i interaktionell lingvistik, i synnerhet som tidigare fonetisk forskning främst varit experimentell och atomistisk. På samma sätt som i den syntaxfokuserade forskningen har forskning i samtalsprosodi försökt bestämma vad som avgör gränserna för turkonstruktionsenheter, och speciellt huruvida det finns intonationskonturer och andra prosodiska drag som kännetecknar möjliga turbytesplatser. Bland återkommande turfinala drag noteras avtagande röststyrka och talhastighet, knarr i rösten samt fallande intonation, även om final intonation i vissa fall också kan vara stigande (Auer 1996, Ford & Thompson 1996, Selting 1996, Huhtamäki 2012). Där emot markerar en återställning av talarens normala tonhöjd – efter ett finalt fall – nya enhetsstarter (Couper-Kuhlen & Selting 1996, Steensig 2001:112).

Man har också försökt undersöka i vilken mån prosodin kan skilja handlingstyper åt, t.ex. påståenden och frågor. Något direkt samband tycks inte finnas åtminstone i finlandssvenska, utan både påståenden och frågor kan ha likadana finala drag, men vissa typer av frågor – korta eller kontrastiva – kan ha en mer markerad, stigande intonation (Huhtamäki 2012). Prosodin kan vidare ha modala funktioner, såsom i fallet med stiliserad ("gungande") prosodi, som i finskt tal kan signalera att talaren förhåller sig till det sagda som en (oproblematis)k rutinsak (Ogden, Hakulinen & Tainio 2004). Prosodins modala funktioner kommer också till uttryck i prosodiska variationer av responsord, som i och med variationen bär på olika specificerade interaktionella betydelser. Ett exempel är "krusigt" *ja* i svenskan, med vilket talaren kan signalera tvekan eller rentav motstånd inför en begäran eller ett förslag (A. Lindström 1999). I viss mån har man också undersökt förhållandet mellan prosodi och de emotioner som talaren uttrycker med den. Engelskans insiktmarkör *oh* kan således tolkas som en signal om besvikelse, om den levereras med vissa kännetecknande, nedgraderade prosodiska drag (Couper-Kuhlen 2009). Samtalsspråkets prosodi är emellertid fortfarande ett mycket utforskat område och innebär många utmaningar för forskaren, eftersom prosodiska drag inte är lika klart definierbara som lexikala eller syntaktiska. En annan utmaning ligger däri att prosodiska mönster kan variera betydligt mellan varieteter inom ett språkområde.

En ytterligare aspekt som blivit allt viktigare i interaktionsstudier, i och med att undersökningsmaterialet numera består av videoinspelningar, är den visuella, icke-verbala dimensionen av kommunikationen. Samspelet mellan lexikosyntax, prosodi och icke-verbala signaler gör interaktionen och de so-

ciala handlingarna *multimodala* till sin karaktär. Sålunda kan de förstås till fullo bara i en samordnad, multimodal analys. Det har till exempel betydelse för turtagningen hur talarna är positionerade i förhållande till varandra, vart de vänder sig kroppsligt under interaktionen och när de etablerar ögonkontakt med varandra (Goodwin 1981, Goodwin 2003, Lerner 2003). Vidare kan olika gester i sig utgöra bidrag till samtalet – t.ex. en nickning kan fungera som en instämmande respons (Steensig 2001) – och tillsammans med andra turgränssignaler markera gränser mellan bidragen (Ford, Fox & Thompson 1996, Mondada 2008, Karlsson 2010, Keevallik 2014).

Ett exempel på icke-verbala resurser vid interaktion återfinns i utdrag (5), som är hämtat från ett familjesamtal mellan en far och hans två söner (O och K). Det är markant hur sonen som man ställer frågor till (K) undviker att titta på de andra deltagarna (rad 3) samtidigt som han undviker att besvara frågorna. Vidare på rad 4 accentuerar fadern sin förebrående metakommentar *hej vi frågar dej en fråga* – en reaktion på en markerat frånvarande respons – med en gest i riktning mot K i ett försök att påkalla hans uppmärksamhet.

(5) Familjemöte. Samtal mellan far (F) och två söner (O och K).

- 1 O: va e de dä [an°dra°.
- 2 F: [va de <spel>,
- 3 (3,2) ((K tittar och petar på sin telefon))
- 4 F: hej vi frågar dej en fråga.
- 5 ((F för sin hand med en chokladbit nära K:s öga))
- 6 O: Kasper?
- 7 (0,4)
- 8 K: n:: de dä andra alltså. .hhh ↓spel å sån dä:nt,

Även ansiktsuttryck kan ha olika modala funktioner i interaktionen. Till exempel kan en tur med humoristiskt innehåll initieras med ett leende (Kaukomaa m.fl. 2013; jfr Steensig 2001:201). En sådan visuell vink om turens pragmatiska riktning kan alltså föregå det verbala innehållet i den handling som levereras och vara en införlivad del av det som kommuniceras.

Den icke-verbala, visuella dimensionen kan tänkas utmana det som man traditionellt uppfattat som lingvistiskt. Ur en interaktionell lingvistisk synvinkel kunde man säga att det centrala här är att studera hur olika modaliteter samspelar vid produktion och identifiering av sociala handlingar och hur talarna koordinerar sig i interaktion inte bara språkligt utan också kroppsligt (Deppermann & Schmitt 2007).

4. Direktionalitet och sekventialitet: turkonstruktion i realtid

Eftersom man inom interaktionell lingvistik undersöker strukturen i och villkoren för hur den verbala och även icke-verbala kommunikationen förlöper i omedelbar interaktion mellan två eller fler deltagare är den temporala förankringen i verksamheten av stor vikt. Man talar således om att språkproduktionen i samtal följer konstruktionsprinciper ”on-line” så att det slutförda bidraget är resultatet av att talaren sytt ihop det av mindre bitar (Auer 2005). Med andra ord har talarna vanligen inte ett färdigplanerat yttrande i huvudet när de tar till orda, utan man startar från en punkt och går vidare bit för bit, kanske påverkad av vad man just då kommer på och hur de andra reagerar medan talaren formulerar sig (Goodwin 1981, Londen 1995). Yttranden som fälls i samtal kommer inte heller till omotiverat utan de följer varandra i tiden, bygger på varandra och gör följande bidrag relevanta. Temporala relationer finns alltså i interaktionen på många plan – inom ett enskilt samtalsbidrag och mellan bidrag.

Temporala beroendeförhållanden tar sig uttryck i den språkliga produktionen på olika sätt. Det finns många exempel på grammatiska ledföljder som utgår från vad som kommer först och vad som kommer sedan i den utomspråkliga världen, till exempel tendensen att placera villkoret före konsekvensen i konditionala satsfogningar. Omvänt har också grammatikens stabila organiserande principer, t.ex. att satsens objekt vanligen följer subjektet, relevans för interaktionen. Det hör till vår språkliga kompetens att vi vet vilka slags led som brukar komma först och vilka senare i yttranden, och vilka som brukar finnas i slutet av dem. Detta ger samtalsdeltagarna möjlighet att förutse vart den som har ordet är på väg, t.ex. om en talare håller på att ge över ordet. En speciell manifestation av denna analysförmåga är samproducerade yttranden, dvs. situationer där en talare kan slutföra en utsaga (och den grammatiska konstruktion som uttrycker utsagan) som den andra håller på att producera (Green-Vänttinen 1998, Bockgård 2004). Ett sådant fall finns i utdrag (6) på rad 8, där S i överlapp fyller i M:s bidrag med ordet *kvaliteten*.

(6) SAM:RS1. Ett radiosamtal mellan fyra gäster och en studiovärd (F) (Green-Vänttinen 1998:72).

- 1 M:m- di s- di di säger ju också som tröst för sänhäna
- 2 (0,8)
- 3 förvärvsarbetande mammor som jag att [de:e=
- 4 S: [mm
- 5 =de:e int alltså k- kvantiteten av [tid man tillbringar=
- 6 F: [((småkrattar))

- 7 M: =me sina barn? utan de:e [kvaliteten [(av) den tiden
 → 8 S: [kvaliteten
 9 Si: [mm

Den identifierbara grammatiska konstruktionen på raderna 5 och 7 består således i den konventionella satskombinationen av typen 'det är inte x, utan det är y'. Givetvis hjälps analysarbetet här ytterligare av att *kvantitet* och *kvalitet* är ett begreppspar som ofta förekommer tillsammans.

Som Schegloff påpekat i sin programmatiska artikel om turstrukturen från 1996 finns det en rad strategiska positioner inom turer och turkonstruktionsenheter som har karakteristiska interaktionella betydelser. De interaktionellt motiverade positionerna är samtidigt temporalt beroende, eftersom det som sägs i en tur har en viss riktning från en början mot ett slut. Detta gör bidragets innehållsliga och strukturella projektion desto klarare ju längre talaren fortsätter. Enligt Schegloff kan en positionskänslig beskrivning utgå från tre analytiska koncentrationspunkter. För det första kan man studera turkonstruktionens *direktionalitet*, dvs. hur en TKE bit för bit byggs upp från en början till ett slut. Det är t.ex. interaktionellt relevant att en del uttrycksresurser effektivt signalerar början av ett bidrag, medan andra ger en antydning om dess annalkande slut. För det andra kan turens, snarare än den enskilda turkonstruktionsenhetens, struktur analyseras som resultatet av en sekventiellt motiverad process. Här kan man skilja mellan turkonstruktionens *inre sekventialitet*, dvs. enligt vilka principer flera turkonstruktionsenheter knyts an till varandra inom längre turer, och turkonstruktionens *yttre sekventialitet*, vilken innebär turens utformning i förhållande till föregående och efterföljande turer av olika talare (jfr "yttre syntax" hos Linell 2005b). I det följande ges några närmare exempel på turkonstruktionens direktionalitet (inom TKE:n) samt turkonstruktionens inre sekventialitet (mellan TKE:n) och yttre sekventialitet (mellan turer).

4.1 Turkonstruktionens direktionalitet

Med turkonstruktionens direktionalitet avses produktionsförlopp *inom* en enskild turkonstruktionsenhet, som alltså är den potentiella minimiformen av en tur. Redan i den epokgörande artikeln om turtagning påpekade Sacks, Schegloff och Jefferson (1974) att samtalsturer utgörs av interaktionellt bestämbara delar: inledande delar som länkar turen till den föregående handlingen, en central del som utgör själva bidraget till samtalet samt en avslutande del som förutser eller påkallar följande talares bidrag. Relevansen av sådana delar inom turer – mer exakt inom TKE:n – och deras projicerande kraft för interaktionen har senare avsevärt förtydligats och systematiserats

av Schegloff (1996) och vidare i en positionsgrammatiskt inspirerad tappning av Steensig (2001), Karlsson (2006) och J. Lindström (2005, 2008). De centrala frågorna här gäller bidragets positionering och strukturering i sitt sammanhang: vilka initiala och finala länkande signaler finns det i TKE:n, hur kommer en TKE på ett identifierbart sätt i gång och hur vet deltagarna att talaren är på väg att slutföra en TKE och därmed ge över turen?

Som Steensig (2001:207 ff.) påpekat omgärdas varje bidrag till ett samtal av ett turbytesområde där talarnas ömsesidiga och ofta också samtidiga samtalsaktivitet är störst: den ena talaren gör sig färdig att ta över turen, medan den som ännu har ordet håller på att föra sitt bidrag i hamn (se J. Lindström 2008:200). Om vi betraktar denna process ur den inträdande turens synvinkel producerar den aspirerande talaren olika orienterande signaler, som visar att den är på väg att ta ordet och hur det nya bidraget passar in med det föregående. Utdrag (7), som hämtats från början av ett telefonsamtal, innehåller några exempel på sådana initiala orienterande signaler.

(7) PTS. Hundpensionat, N=näringsidkare, K=kund.

- 1 ((ringsignal))
- 2 N: Be:rit Svantesson;
- 3 K: **mm:** hej Viveka Valander heter ja,
- 4 N: **ja** he:ji
- 5 K: **du** ja bor på Skattebo? **pt=**
- 6 N: =mm:=
- 7 K: =**å:** >vi har två hundar Sotis å My:<
- 8 som har varit hos e:r nån [gång fö:rut.
- 9 N: [↑**ja:** precis ja ja:,

På rad tre inleder K sin hälsning och självpresentation med ett *mm:* som visar att hon uppfattat och antagligen även känt igen den uppringda och att hon härmed är färdig att fortsätta samtalet. N inleder sitt bidrag på rad 4 med ett orienterande *ja* som visar att hon uppfattat K:s självpresentation och länkar svarshälsningen till K:s bidrag. På rad 5 övergår K till att göra sin självpresentation fylligare med referens till var hon bor, vad hennes hundar heter och att de varit på N:s hundpensionat tidigare. Övergången signaleras med ett vokativt *du* som påkallar den andras uppmärksamhet och anslår en familjär ton. I slutet av rad 5 finns ett smackande ljud, transkriberat som *pt*, som ger en signal om fortsatt tal. Fortsättningen görs tydligare med den utdragna konjunktionen *å:* på rad 7 som signalerar att talaren lägger till någon information som hör ihop med det föregående. Smackandet och konjunktionen kan tolkas som inledningar till en ny TKE i K:s tur som fortsätter från rad 5 till 7; däremellan hinner N producera ett kvitterande *mm* på rad 6. På rad 9 visar N att informationen tagits emot och identifierats med det inledande *ja* på rad 9 som följs av den bekräftande kvitteringen *precis*.

Gemensamt för dessa TKE-initiala signaler är att de i sina kontexter inte ensamma kan bilda fullvärdiga bidrag till samtalet. I stället visar de att ett bidrag håller på att inledas (*pt*), kvitterar det föregående bidraget (*mm*, *ja*) eller visar vilken pragmatisk riktning det inledda bidraget kommer att ta (*du*, *å*); se J. Lindström (2002).

Rätten till turen etableras vanligen med lingvistiska signaler om att ett innehåll och en grammatisk konstruktion av en viss typ är att vänta, t.ex. ett påstående eller en fråga. Som vi även ser i (7) så är vanliga starter för en TKE-kärna lexikalt lätta enheter, t.ex. *de e*, *ja e*, *vi har* (se Forsskåhl 2009). Dessa anger att en (påstående)sats – en konstruktion bestående av ett subjekt- och predikatsled – är att vänta. Lexikala enheter av detta slag säger emellertid inget specifikt om satsens innehåll. Man kan tänka sig att detta har kognitiva och interaktionella fördelar. Sådana strukturellt lätta och generiska projektionsstarter är inte särskilt sårbara för eventuellt överlappande tal som kan förekomma omkring början och slutet av en tur. Samtidigt innebär de att talaren utan större planeringsarbete kommer i gång med ett bidrag och har möjlighet att formulera något innehållsligt mer vägande när alla parterna är mest mottagliga för det, dvs. då det finns mindre överlappande tal i mitten av en tur/TKE (se Steensig 2001:253–254).

När en TKE börjar nå sitt slut närmar sig samtidigt den möjliga turbytesplatsen. Den är en viktig interaktionell knutpunkt, men vad består den lingvistiskt sett av? Smidiga turbyten som sker utan någon märkbar paus är normen i samtal, medan pauser i turtagningen är mer sällsynta och tyder på problem i interaktionen. Detta vittnar om att talarna kan förutse när ett bidrag är utgående. Men vad som gör detta tolkningsarbete möjligt har varit svårt att påvisa. Antagligen finns det ett knippe drag som signalerar finalitet. Den språkliga strukturen, syntaxens direktionalitet är en av resurserna här. I ett språk som svenska följer t.ex. verbfraskomplementen vanligen de centrala satsleden subjekt och finit verb. När ett komplement som ett objekt, predikativ eller adverbial producerats, eller bara projicerats, kan lyssnaren ana att åtminstone en del av utsagan börjar vara färdig. Så kan t.ex. N:s tidiga talstart i (7) på rad 9 (återgiven nedan i utdrag 8) – det överlappande *ja precis* – bero på att hon anat att relativsatsen *som har vari hos er* börjar vara fullbordad i och med det adverbiala ledet *hos er*. Då sker ett överlapp vid ett ytterligare adverbialt led som K ännu fortsätter med, dvs. *nån gång förut*.

(8) PTS. Hundpensionat, N=näringsidkare, K=kund.

- 7 K: =å: >v_i har två hundar Sotis å My:<
 → 8 som har vari hos e:r nån [gång fö:rut.
 → 9 N: [↑ja: precis ja ja:,

Men syntaxen är inte den enda ledtråden, för syntaktiska slutpunkter är tänjbara och av olika slag. Till exempel verbfraskomplement kan vara obligatoriska (och därmed starkt projicerade, såsom *hos er ovan*) eller optionella (varvid de är vagt projicerade, såsom *nån gång förut ovan*). Prosodiska vinkar är tydligen av betydelse för slutprojektion: avtagande tempo och röststyrka och fallande intonation är drag som generellt förekommer i TKE-slut. Dessa vinkars närvaro kan hjälpa lyssnaren att avgöra vilken av de möjliga syntaktiska slutpunkterna som utgör den mest tänkbara turavslutningen (Bockgård 2007). Men vid sidan av syntax och prosodi är också talarnas visuellt observerbara beteende viktigt: ett turbyte ackompanjeras t.ex. ofta av att deltagarna (dvs. talare och nästa talare) etablerar ögonkontakt med varandra (Kendon 1967, Jokinen m.fl. 2010, Auer 2013). Slutligen ska ett bidrag till samtalet också kommunicera ett relevant innehåll i sitt sammanhang. En möjlig slutpunkt och turbytesplats uppnås rimligtvis först när lyssnaren kan identifiera ett sådant innehåll som är möjligt att kommentera och utveckla vidare. Man kan då tänka sig att det efter *hos er* i (8) också uppstår en pragmatiskt möjlig slutpunkt, varvid N kan komma in.

Som sagt kan en TKE (och en tur) avslutas med led som specifikt hör till en avslutning och därmed utgör en länk till nästa tur. Sådana finala orienterande signaler utgörs av olika diskursmarkörer som vädjar till nästa talare och kommenterar det nyss framförda bidraget. I utdrag (9) kan vi notera markörerna *hörrö* på rad 1 och *vetdö* på rad 7 som TKE-finala länkar. De bäddar tydligt för ett turbyte genom att tilltala den andra.

(9) PTS. Hundpensionat, N=näringsidkare, K=kund.

- 1 N: hur långt e hon gången med de då **hörrö**:ç=
- 2 K: =hörrö du hon har väl: ehm: pt blödit nån: da såhär.
- 3 t- tredje dan tror ja de e ida:ç=
- 4 N: =jaha:
- 5 (.)
- 6 N: ja >då e're nog inte< så falt
- 7 de e värre mot m:itten å slute **ve[tdö**:ç
- 8 K: [ja:ç

Sådana finala signaler förekommer utanför en sats syntaktiska ram på samma sätt som motsvarande initiala signaler som diskuterats i samband med utdrag (7). De hör inte heller till samtalsbidragets bärande semantiska innehåll, utan förmedlar pragmatisk information. Vid sidan av beredskap att överlämna turen signalerar de finala leden i (9) också familjäritet. Andra typiska finala, turöverlämnande företeelser är skratt och utandning som ikoniskt visar att talaren inte mera har luft att producera mera tal och därmed har nått slutet på sitt bidrag.

Ett systematiskt studium av de olika TKE-interna faserna ger oss värdefull information om de grammatiska strukturerande principerna och resurserna i det fritt flödande samtalsspråket: hur talarna bygger upp turer bit för bit och vilka slags språkliga former som är typiska i de olika positionerna, t.ex. i de initiala och finala orienterande TKE-faserna. Samtidigt får vi ett fastare grepp om vilka slags interaktionella mikrouppdrag talarna engagerar sig i under den vanligen ganska snabba turkonstruktionsprocessen. Sådana uppdrag är då t.ex. att länka turen till föregående och nästa bidrag, att etablera rätten till turen, att signalera och tolka finalitet.

4.2 Turkonstruktionens inre och yttre sekventialitet

En tur och den strukturellt definierade beståndsdel av den, turkonstruktionsenheten, har alltså en konsekvent utvecklingslinje som deltagarna följer och förhåller sig till. Om en tur har en mer komplex uppbyggnad och består av fler än en TKE kan också turens inre organisation, dvs. förhållandet *mellan* TKE:n i turen, betraktas i ett sekventiellt perspektiv. Sådana flerledade turers *inre sekventialitet* kommer till uttryck i utformningen av föregående och efterföljande turkonstruktionsenheter i turen. Den centrala frågan är huruvida den första TKE:n är utformad på ett annat sätt än de(n) senare (jfr Schegloff 1996).

Linell (2003:19) påpekar att senare turkonstruktionsenheter i en komplex tur kan stå i en responsiv relation till en tidigare turdel, antecedenten. Detta tar sig uttryck i att den senare TKE:n, subsekventen, kan ha elliptiska egenskaper, eftersom antecedenten antyder den information som underförstås i subsekventen. Ett exempel på en konstruktion som är typisk för en subsekvent utgörs av den verbinledda påståendesatsen. Sådana satser verkar sakna den vanligen (normativt) obligatoriska första satsdelen, dvs. fundamentet (jfr Mörnsjö 2002). Ett exempel på detta återfinns på rad 6 i utdrag (10), hämtat från en diskussion om musikstilar med gymnasister:

(10) GSM. Gymnasister talar om musik och musikstilar. S är gymnasist.

- 1 S: mm (.) men jag tycker inte om Lisa Ekdahl
- 2 (.)
- 3 jag vet inte varför,
- 4 hon verkar så kom å hjälp mej å dö på nåt sätt
- 5 (.)
- 6 **sitter hon med *sin gitarr* såhär**

Däremot är verbinledda påståendesatser ovanliga som första TKE:n i turer som själva inte är utpräglat responsiva (Linell 2003, J. Lindström 2014).

Den syntaktiska utformningen av turdelarna i (10) ger således en vink om deras inbördes relation och hjälper därmed organisera den interaktionella processen mellan deltagarna.

En annan indikation om att det spelar roll i vilken ordning enheterna i en komplex tur kommer är de interrogativa handlingarnas följd i flerledade frågor (Lindholm 2003, Linell m.fl. 2003). Sådana frågor används ofta t.ex. av läkare när de söker information om patientens problem, vilket är fallet i utdrag (11).

(11) INK:10. Samtal mellan läkare (L) och patient (P) (Lindholm 2003:15).

- 1 L: .h å å de dä (0,6) **hu tål du** (0,4) **bastuvärmen?**
- 2 **blir du sjuk efteråt?**
- 3 (0,6)
- 4 P: nä:ä fa[ktist] sant [de de ha ja (mm)
- 5 L: [bra_] [just så
- 6 P: de ha ja klara riktigt bra

Det är ett återkommande mönster att den första interrogativen i en serie är en frågeordsfråga, medan den senare är en polär fråga som redan i sig formulerar ett svarsalternativ som patienten enkelt kan bekräfta eller bestrida. Det syntaktiska mönstret återspeglar sålunda en pragmatiskt motiverad följd från det allmännare till det mer specifika, vilket bidrar till ett interaktionellt mål, dvs. frågan görs mer svarbar. Därmed underlättas också en smidig turövergång.

Turerna i samtal förekommer naturligtvis inte som autonoma enheter utan utgör alltid led i en serie turer mellan flera talare. Dessa serier bildar olika slags sammanhållna sekvenser av handlingar som t.ex. fråga–svar. Även den dialogiska sekventiella organisationen lämnar sina spår på utformningen av en tur: en responsiv handling avviker ofta strukturellt från en initiativhandling (Linell 2003, 2005b). Ett exempel på turkonstruktionens förankring i en *yttre sekventialitet* utgörs av verbinledda påståendesatser, som vid sidan av att uppträda som senare delar av en komplex tur – som i (10) ovan – förekommer i responser. Utdrag (12) är hämtat från ett telefonsamtal där T och C förhandlar om när C med tåg anländer till orten där T bor. På rad 6 föreslår C med en indirekt konditional konstruktion att T plockar upp henne på stationen när hon kommit fram (se Laury m.fl. 2013). T:s något fördröjda respons följer på rad 11 och har formen av en verbinledd påståendesats, *kan ja gör* (i stället för *det kan jag göra*).

(12) PTS. Privat telefonsamtal (A. Lindström 1999:117).

- 1 T: tju:go över tre: när var'u här då:,
- 2 (0,4)
- 3 C: ti:e i fy::ra,

- 4 (2,0)
 5 T: ha,
 → 6 C: om du kan åka å hämta mej då,
 7 T: mm.
 8 C: eller nå:gon,
 9 T: mm:ç
 10 (1,8)
 → 11 T: **kan ja gör**,
 12 C: mm:

Som konstaterats i samband med utdrag (10) är verbinledda påståendesatser icke-typiska som initiativhandlingar: de är egentligen igenkännbara som byggmaterial för subsekventer och responser. Visserligen träffar man satser av detta slag också i skriftliga notiser, inte minst konstruktionsvarianten där man utelämnar det egoformiska subjektet *jag*, t.ex. meddelanden av typen *kommer strax* (Lindström & Karlsson 2005). Som Wide (2014) visar är även denna variant av verbinledda påståendesatser dock typisk för responser i samtal; dessutom verkar det handla om responser som talaren inte vill vidareutveckla.

Att det finns klara tendenser till att responser formuleras på ett strukturellt markerat sätt jämfört med icke-responser har gett upphov till försök att formulera en "grammatik" för responsiva handlingar. Försök åt detta håll har gjorts av bl.a. Linell (2003, 2005b) och Fox, Thompson och Couper-Kuhlen (u.u.). I och med detta följer de en av Schegloffs centrala idéer från 1996: att grammatiken i samtal är organiserad kring och känslig för den direktionella och sekventiella position där något sägs.

5. Sammanfattning

Den här artikeln har behandlat de centrala utgångspunkterna för forskningsinriktningen interaktionell lingvistik: de metodiska grundvalarna och några av de viktigaste forskningsteman. Presentationen förankrades i en rad exempelanalyser av strukturella och funktionella mönster i den dialogiskt och temporalt framskridande interaktionen med särskild hänsyn till turkonstruktionens direktionalitet och sekventialitet. Det är dessa två dimensioner som samtalspråkets grammatik är relativ till.

Med fokus på direktionalitet ser vi vilka val, såväl interaktionella som grammatiska, talaren gör under turkonstruktion och hur en turkonstruktionsenhet i detta förlopp bildas bit för bit. Den inkrementella enhetsproduktionen framträder allra mest påtagligt när det är fråga om att anknyta tillägg till en i princip fullbordad TKE, en potentiell tur. Grammatiken är här en resurs

som talarna kan omforma enligt de omedelbara krav som uppstår i talproduktionen i realtid.

Även sekventiell organisation har relevans för uttrycksformerna för turkonstruktion i och med att vissa grammatiska konstruktioner karaktäriseras av att de ofta eller enbart förekommer i en viss sekventiell position, t.ex. som responser. Således kan den sekventiella positionen vara ett lingvistiskt relevant *distinktivt drag* – för att anknyta till en hävdvunnen lingvistisk term – hos en konstruktion. En beskrivning av en konstruktions typiska interaktionella inramning kan med andra ord vara en väsentlig del av den grammatiska beskrivningen av konstruktionen. Detta gäller till exempel verb-inledda påståendesatser som påfallande ofta påträffas i responsyttranden eller i senare TKE:n i flerledade turer (som ett slags responser på vad man själv sagt tidigare i samma tur). Den responsiva egenskapen skiljer då denna konstruktion från polära frågor som på ett syntaktiskt plan kan ha samma form.

Grammatiken i det fritt flödande interaktiva talet är sålunda anpassad till de interaktionella positioner där ett samtalsbidrag förekommer. Men den här grammatikens väsen är mer dynamiskt än den normativa regelsamling som vi möter i en vanlig grammatikbok. När man undersöker samtalspråkets grammatik ser man att det finns ett samspel mellan en ”global” grammatik och mer ”lokala” grammatiker i den manifesta språkproduktionen (jfr Schegloff 1996). Svenskt samtalspråk följer förvisso många av de allmänna strukturella principer som gäller allt svenskt språkbruk, såsom adjektivattributets placering framför (och inte efter) huvudordet i en nominalfras eller det finita verbets placering i andra ledposition i påstående huvudsatser. Men mycket av vår grammatiska kunskap är också organiserad kring specifika interaktionella positioner, t.ex. när det gäller att konstruera inledningar och avslutningar av en tur, initiativ- och responshandlingar i en sekvens av turer samt samtalspraktiker med bestämda pragmatiska mål (såsom koncessiva handlingar). Olika sekventiella positioner definierar ramarna för realiseringen av vissa grammatiska former och utgör således en konstitutiv del av vad som är grammatik och grammatiskt i samtalspråk. Utmaningen för samtalsforskare och interaktionella lingvister är att identifiera dessa lokala grammatiker och deras relation till ett språks globala grammatik samt samspelen mellan de olika modaliteterna i kommunikation.

Transkription

[överlappande tal inleds
]	överlappande tal slutar
=	1. yttranden hakas på varandra utan hörbar paus 2. yttrandet fortsätter på en annan rad
(.)	en mikropaus = en paus under 0,2 sekunder
(1,5)	en paus uttryckt i (tiondels) sekunder
ja:a	hopdraget uttal
ja:	förlängt ljud (kolon efter ett vokal- eller konsonantljud)
ja	betonad stavelse
ja	tal med skratt i rösten
+ja+	högre röststyrka än i omgivande tal
°ja°	lägre röststyrka än i omgivande tal
>ja<	snabbare tal än i omgivande tal
<ja>	långsammare tal än i omgivande tal
ja-	plötsligt avbrott
.h/.hh	inandning (kortare/längre)
pt	smackande ljud
(ja)	transkriptionen är osäker
()	ohörbart
((skratt))	transkriberarens kommentarer
,	rak intonation (fortsättningston)
.	fallande intonation
?	tydligt stigande intonation
˘	något stigande intonation
↑	lokal tonhöjning
↓	lokal tonsänkning
→	raden innehåller språkdraget som fokuseras i analysen

Material

GSM. Gymnasisters språk- och musikkvällar (1995); Göteborgs universitet.

Familjemöte. Ett vardagligt samtal (far, två söner, dotter) insamlat av Martina Huhtamäki (2013); Helsingfors universitet.

HUSA. Språk och attityder bland helsingforssvenska ungdomar (1994); Helsingfors universitet.

INK. Interaktion i en institutionell kontext (1996–2000); Helsingfors universitet.

PTS. Privata telefonsamtal insamlade av Anna Lindström (1994); Uppsala universitet.

SAM. Svenska samtal i Helsingfors (1990); Helsingfors universitet

SÅINF. Samtal, åldrande och identitet (1998); Uppsala universitet.

Litteratur

- Auer, Peter. 1996. On the prosody and syntax of turn-continuations. I: Couper-Kuhlen, Elizabeth och Selting, Margret (red.), *Prosody in conversation*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 57–100.
- Auer, Peter. 2005. Projection in interaction and projection in grammar. *Text* 25:1. S. 7–36.
- Auer, Peter. 2013. (One of) Kendon's claims revisited. Föredrag vid konferensen *OFTI 31*, 26.9.2013, Uppsala.
- Bockgård, Gustav. 2004. Syntax som social resurs. En studie av samkonstruktionssekvensers form och funktion i svenska samtal. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 64.) Uppsala.
- Bockgård, Gustav. 2007. Syntax och prosodi vid turbytesplatser. Till beskrivningen av svenskans turtagning. I: Engdahl, Elisabet och Londen, Anne-Marie (red.), *Interaktion och kontext. Nio studier av svenska samtal*. Lund: Studentlitteratur. S. 139–183.
- Bockgård, Gustav och Nilsson, Jenny. 2011. *Interaktionell dialektologi*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth. 2009. A sequential approach to affect: the case of 'disappointment'. I: Haakana, Markku, Laakso, Minna och Lindström, Jan (red.), *Talk in interaction. Comparative dimensions*. Helsinki: SKS. S. 94–123.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth och Ono, Tsuyoshi. 2007. 'Incrementing' in conversation. A comparison of practices in English, German and Japanese. *Pragmatics* 17:4. S. 513–52.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth och Selting, Margret. 1996. Towards and interactional perspective on prosody and a phonetic perspective on interaction. I: Couper-Kuhlen, Elizabeth och Selting, Margret (red.), *Prosody in conversation. Interactional studies*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 11–56.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth och Selting, Margret. 2001. Introducing interactional linguistics. I: Selting, Margret och Couper-Kuhlen, Elizabeth (red.), *Studies in Interactional Linguistics*. Amsterdam: Benjamins. S. 1–22.
- Deppermann, Arnulf och Schmitt, Reinholt. 2007. Koordination. Zur Begründung eines neues Forschungsfeldes. I: Schmitt, Reinholt och Deppermann, Arnulf (red.), *Koordination. Analysen zur multimodalen Kommunikation*. Tübingen: Narr. S. 15–54.
- Eriksson, Mats. 2002. Syntaxens sociala sida. En inledande diskussion av turtillägg i samtal. *Språk och stil* 11 (2001). S. 5–24.
- Ford, Cecilia E. och Thompson, Sandra A. 1996. Interactional units in conversation: syntactic, intonational, and pragmatic resources for the management of turns. I: Ochs, Elinor, Schegloff, Emanuel A. och Thompson, Sandra A. (red.), *Interaction and grammar*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 134–184.
- Ford, Cecilia, Fox, Barbara och Thompson, Sandra A. 2002. Constituency and the grammar of turn increments. I: Ford, Cecilia, Fox, Barbara och Thompson Sandra A. (red.), *The language of turn and sequence*. Oxford: Oxford University Press. S. 14–38.
- Forsskåhl, Mona. 2009. Konstruktioner i interaktion. *de e* som resurs i samtal. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Fox, Barbara, Thompson, Sandra A. och Couper-Kuhlen, Elizabeth. u.u. *Grammar and everyday talk: building responsive actions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodwin, Charles. 1981. *Conversational organization. Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.

- Goodwin, Charles. 2003. The body in action. I: Coupland, Justine och Gwyn, Richard (red.), *Discourse, the body and identity*. New York: Palgrave/MacMillan. S. 19–42.
- Green-Vänttinen, Maria. 1998. Ifyllnad i samtal. I: Lehti-Eklund, Hanna (red.), *Samtalsstudier*. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:19.) Helsingfors. S. 71–80.
- Green-Vänttinen, Maria. 2001. Lyssnaren i fokus. En samtalsanalytisk studie i uppbackningar. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Henricson, Sofie. 2013. Svenska i finsk miljö. Interaktion, grammatik och flerspråkighet i samtal på svenska språköar i Finland. *Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet*. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/40361>. Hämtad 6.5.2014.
- Heritage, John. 1984. *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Huhtamäki, Martina. 2012. Prosodiska mönster hos frågor. En undersökning av Helsingforssvenska samtal. *Språk och Stil* 22:2. S. 153–184.
- Jokinen, Kristiina, Nishida, Masafumi och Yamamoto, Seiichi. 2010. On eye-gaze and turn-taking. I: EGIHMI '10. *Proceedings of the Workshop on Eye-gaze in Intelligent Human-Machine Interaction*. New York: ACM. S. 118–123.
- Karlsson, Susanna. 2006. Positioneringsfraser i interaktion. *Syntax, prosodi och funktion*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 5.) Göteborg.
- Karlsson, Susanna. 2010. Multimodalitet i listproduktion. I: Lindholm, Camilla och Lindström, Jan (red.), *Språk och interaktion 2*. (Nordica Helsingiensia 19.) Helsingfors. S. 141–170.
- Kaukomaa, Timo, Peräkylä, Anssi och Ruusuvoori, Johanna. 2013. Turn-opening smiles: facial expression constructing emotional transition in conversation. *Journal of Pragmatics* 55. S. 21–42.
- Keevallik, Leelo. 2014. Turn organization and bodily-vocal demonstrations. *Journal of Pragmatics* 65. S. 103–120.
- Kendon, Adam. 1967. Some functions of gaze direction in social interaction. *Acta Psychologica* 26. S. 22–63.
- Landqvist, Håkan. 2005. Turtillägg – förslag till svenska termer. I: Bäcklund, Ingegerd m.fl. (red.), *Text i arbete/Text at work*. Uppsala: ASLA och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. S. 90–99.
- Laury, Ritva, Lindholm, Camilla och Lindström, Jan. 2013. Syntactically non-integrated conditional clauses in spoken Finnish and Swedish. I: Havu, Eva och Hyvärinen, Irma (red.), *Comparing and contrasting syntactic structures. From dependency to quasi-subordination*. Helsinki: Société Néophilologique. S. 231–270.
- Lerner, Gene H. 2003. Selecting next speaker: the context-sensitive operation of a context-free organization. *Language and Society* 32:2. S. 177–201.
- Lindholm, Camilla. 2003. *Frågor i praktiken. Flerledade frågeturer i läkare–patient-samtal*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lindström, Anna. 1999. *Language as social action. Grammar, prosody, and interaction in Swedish conversation*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 46). Uppsala.
- Lindström, Anna och Bagerius, Henric. 2002. Uppmanande aktiviteter i hemtjänsten. I: Sundman, Marketta och Londen, Anne-Marie (red.), *Svenskans beskrivning 25*. Åbo: Nordisk filologi, Åbo universitet. S. 132–141.
- Lindström, Jan. 2002. Från satsschema till turschema? Förfältet i fokus. *Språk och Stil* 11 (2001). S. 25–80.

- Lindström, Jan. 2005. Grammatiken i interaktionens tjänst. Syntaktiska aspekter på turorganisation. I: Anward, Jan och Nordberg, Bengt (red.), *Samtal och grammatik*. Lund: Studentlitteratur. S. 11–53.
- Lindström, Jan. 2008. *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Lindström, Jan. 2009. Negationen *inte* i satsens spets – *int e de ju rimlit*. I: Wide, Camilla och Lyngfelt, Benjamin (red.), *Konstruktioner i finlandssvensk syntax*. Skriftspråk, samtal och dialekter. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 163–189.
- Lindström, Jan. 2014. On the place of turn and sequence in grammar. Verb-first clausal constructions in Swedish talk-in-interaction. *Pragmatics* 24:3, Approaches to grammar for interactional linguistics. Under utgivning.
- Lindström, Jan och Karlsson, Susanna. 2005. Verb-first constructions as a syntactic and functional resource in (spoken) Swedish. *Nordic Journal of Linguistics* 28. S. 97–131.
- Lindström, Jan och Londen, Anne-Marie. 2013. Concession and reassertion: on a dialogic discourse pattern in conversation. *Text & Talk* 33:3. S. 331–352.
- Linell, Per. 2003. Responsiva konstruktioner i samtalspråkets grammatik. *Folkmålsstudier* 42. S. 11–39.
- Linell, Per. 2005a. The written language bias in linguistics. Its nature, origins and transformations. London: Routledge.
- Linell, Per. 2005b. En dialogisk grammatik? I: Anward, Jan och Nordberg, Bengt (red.), *Samtal och grammatik*. Studier i svenskt samtalspråk. Lund: Studentlitteratur. S. 231–328.
- Linell, Per, Hofvendahl, Johan och Lindholm, Camilla. 2003. Multi-unit question turns in institutional interactions: sequential organizations and communicative functions. *Text* 23–4. S. 539–571.
- Londen, Anne-Marie. 1995. Samtalsforskning: en introduktion. *Folkmålsstudier* 36. S. 11–52.
- Londen, Anne-Marie och Lindström, Jan. 2007. Att komma till en konklusion. Konjunktionerna *så att* och *men att* i svenskt samtalspråk. I: Engdahl, Elisabet och Londen, Anne-Marie (red.), *Interaktion och kontext*. Nio studier av svenska samtal. Lund: Studentlitteratur. S. 93–138.
- Mondada, Lorenza. 2008. Multimodal resources for turn-taking: pointing and the emergence of possible next speakers. *Discourse Studies* 9:6. S. 809–821.
- Mörnsjö, Maria. 2002. V1 declaratives in spoken Swedish. Syntax, information structure, and prosodic pattern. Lund: Lund University.
- Nilsson, Jenny. 2005. *I och för sig* i kontext. I: Anward, Jan och Nordberg, Bengt (red.), *Samtal och grammatik*. Lund: Studentlitteratur. S. 185–200.
- Ogden, Richard, Hakulinen, Auli och Tainio, Liisa. 2004. Indexing 'no news' with stylization in Finnish. I: Couper-Kuhlen, Elizabeth och Ford, Cecilia E. (red.), *Sound patterns in interaction*. Amsterdam: Benjamins. S. 299–334.
- Ottesjö, Cajsa. 2005. *Iallafall* som diskursmarkör. I: Anward, Jan och Nordberg, Bengt (red.), *Samtal och grammatik*. Lund: Studentlitteratur. S. 201–229.
- Norrby, Catrin. 1996. *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Palmén, Helena. 2008. Lyssnarsignaler i östnyländsk dialekt. I: Palmén, Helena, Sandström, Caroline och Östman, Jan-Ola (red.), *Dialekt i östra Nyland. Fältarbete i Liljendal med omnejd*. (Nordica Helsingiensia 14.) Helsingfors. S. 145–156.

- Pomerantz, Anita. 1984. Agreeing and disagreeing with assessments. I: Atkinson, J. Maxwell och Heritage, John (red.), Structures of social action. Studies in conversation analysis. Cambridge: Cambridge University Press. S. 57–101.
- Saari, Mirja. 2000. *Den sir läcker ut den där salladen*. Om användningen av adnominala *den där*-fraser i svenskan. I: Melander-Marttala, Ulla (red.), Denna – den här – den där. (ASLA Information 26:2.) Uppsala. S. 103–138.
- Sacks, Harvey, Schegloff, Emanuel A. och Jefferson, Gail. 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50. S. 696–735.
- Schegloff, Emanuel A. 1979. The relevance of repair for syntax-for-conversation. I: Givón, Talmy (red.), Syntax and semantics 12. Discourse and syntax. New York: Academic Press. S. 261–288.
- Schegloff, Emanuel A. 1996. Turn organization: one intersection of grammar and interaction. I: Ochs, Elinor, Schegloff, Emanuel A. och Thompson, Sandra A. (red.), Interaction and grammar. Cambridge: Cambridge University Press. S. 52–133.
- Selting, Margret. 1996. On the interplay of syntax and prosody in the construction of turn constructional units and turns in conversation. *Pragmatics* 6. S. 357–388.
- Selting, Margret. 2000. The construction of units in conversational talk. *Language in Society* 29. S. 477–517.
- Sidnell, Jack och Stivers, Tanya. 2013. *The handbook of conversation analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Silverman, David. 1998. *Harvey Sacks. Social science and conversations analysis*. New York: Oxford University Press.
- Sorjonen, Marja-Leena. 2001. Responding in conversation: a study of response particles in Finnish. Amsterdam: Benjamins.
- Steensig, Jakob. 2001. *Sprog i virkeligheden. Bidrag til en interaktionel lingvistik*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Svennevig, Jan. 2001. *Ja, jo and nei* initiating responses to wh-questions in Norwegian. I: Vater, Heinz och Letnes, Ole (red.), Modality and more. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier. S. 143–165.
- Wide, Camilla. 2008. Bruket av demonstrativa pronomen och bestämd form i östnyländska samtal och intervjuer. I: Lindström, Jan (red.), Språk och interaktion 1. (Nordica Helsingiensia 10.) Helsingfors. S. 107–149.
- Wide, Camilla. 2014. The functions of subjectless declarative main clauses in spoken Swedish. *Journal of Pragmatics* 63. S. 35–47.
- Öqvist, Jenny. 2005. När man talar om trollen. Personreferens i svenskt samtalspråk. (Linköping Studies in Arts and Science 320). Linköping.